

אחרים שהיו ראויים לכך.

דעת משנתנו שההקרבה בבכורות נהגה עד הקמת המשכן. לדעה אחרת בסוגיה הבכורות הקריבו עד מתן תורה, ומאז נתקדשו הכהנים. הקרבן בפרשת משפטים, שהיה לפני מתן תורה (רש"י), תלוי בפירושים שונים ברש"י, האם הוקרב על ידי הבכורות או הכהנים.

בכמה מקורות נאמר שהבכורות הוחלפו בעקבות חטא העגל. לפי הדעה השנייה הנ"ל נראה שההחלפה בכהנים ולויים היתה מסיבה אחרת, בעקבות המעבר מהקרבה בבמות להקרבה במקום מרכזי לעם כולו.

מערכה רצט. הפשט וניתוח בעולת סיני (קטו,ב)

לדעת ר' ישמעאל "כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד", לאמור: אותם הפרטים שנאמרו בספר ויקרא ולא הוזכרו קודם לכן בתורה, כגון הפשט וניתוח – אכן לא נאמרו קודם לכן, ואילו לדעת ר' עקיבא "כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד", והעולות שהוקרבו במהלך מעמד הר סיני נעשו לאחר אמירה זו.²

במחלוקת תנאים זו, נראה ששיטת ר' עקיבא מקובלת יותר בדברי חז"ל.³ אפשר שהאמוראים בסוגיה כאן ידעו שקיימת מחלוקת בשאלה כללית זו בין ר' עקיבא לר' ישמעאל, ובכל זאת נקטו כל אחד בשיטתו: יתכן שרב אדא בר אהבה סבר שגם לדעת ר' עקיבא עולה זו לא היתה טעונה הפשט וניתוח, משום שהיתה קודם מתן תורה, ולדעתו בשעה זו טרם נאמרו הפרטות. מאידך, לדעת רב הונא בר רב קטינא, גם ר' ישמעאל יכול להודות שעולה זו היתה טעונה הפשט וניתוח, משום שהפשט העולה היא דין בסיסי, ואין מקום כלל להקרבת בהמה שלמה על קרבה ופירשה בלא הפשט וניתוח. ראייה לדבר מהלכות במת יחיד לאחר מתן תורה: במה זו טעונה הפשט וניתוח (למסקנת הגמ' קטא), למרות שאיננה טעונה כל פרטי קרבן עולה המבוארים בויקרא, כגון מתן דמים סביב המזבח (כמבואר במשנה קיגא). יתכן לפרש לפי זה גם את ראייתו מהברייתא: לדעת רב הונא, מכיוון שעולת סיני קרבה לפני

היא מזבח פרטי או משפחתי, ולכן בכור המשפחה הוא המקריב; המשכן הוא מזבח כללי, והמקריבים הם השבט הנבחר מהעם כולו.¹⁸

סיכום

בראשית עבודת הקרבנות בישראל היתה העבודה נעשית על ידי הבכורות, ולכך נתקדשו ביציאת מצרים (ירושלמי). דבר זה נהג כבר מימות אדם הראשון ובימי האבות (ירושלמי; מדרש רבה; רמב"ם), אבל נראה מהם שהיה זה בתורת מנהג מפני כבוד הבכורות והעבודה, ולכן מצאנו חריגות בעניין זה, והעברת העבודה מן הבכור לאישים

נאמר בתורה, כחלק ממעמד הר סיני: "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות" (שמות כד,ה). הלכותיה של עולה זו לא נתפרשו בכתוב, פרט לכך שהיתה בה זריקת דם ("וחצי הדם זרק על המזבח"). עוד נאמר בפרשת ויקרא, שנאמרה למשה רבנו באהל מועד: "והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה" (ויקרא א,ו), לאמור: לפני הקטרת העולה יש להפשיט את העור ולנתח את הבשר, ולאחר מכן להקטיר את הבשר המנותח בלבד, ואילו העור ניתן לכהנים (ויקרא ז,ח). הסוגיה עוסקת בשאלה: מה היה דין העולות שהוקרבו על ידי עם ישראל לפני הקמת המשכן? האם הועלו באש בשלמותן, ללא הפשט וניתוח? מן הדיון משתמע, שאין ספק שעולות אלו הוקטרו כליל לה', למרות שהדבר אינו מפורש בהן. מסתבר שהדבר נלמד מעצם המושג "עולה" – קרבן העולה באש לה'.

מחלוקת התנאים והאמוראים ופירושה

בגמ' מובאת מימרא של רב אדא בר אהבה, לפיה העולה שהקריבו ישראל במדבר לא היתה טעונה הפשט וניתוח. רב הונא בר רב קטינא¹ מקשה על כך מברייתא האומרת במפורש: "עולה שהקריבו ישראל במדבר – טעונה הפשט וניתוח!" הגמ' מתרצת שהדבר שנוי במחלוקת תנאים, הנוגעת להבנת סדר הדברים בנתינת התורה לישראל:

סיני עצמו, בארבעים היום שבהם היה משה שם: בגמ' בברכות ה,א: "אמר ר' שמעון בן לקיש: מאי דכתיב 'זאתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם'? לוחות – אלו עשרת הדברות, תורה – זה מקרא, והמצוה – זו משנה, אשר כתבתי – אלו נביאים וכתובים, להורותם – זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני", כלומר, עם לוחות הברית. בגמ' בעבודה זרה ה,א: "למימרא דאי לא חטאו [בחטא העגל] לא הווי מייתי? והכתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות!", הרי שפשוט לגמ' שפרשיות אלו, הכתובות בספר במדבר ודברים, נאמרו בארבעים היום שקדמו לחטא העגל. ובגמ' בסנהדרין פב,א: "וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה? אמר רב: ראה מעשה וזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתי בדתך מהר סיני: הבעול את הנכרית קנאין פוגעין בו!".

הרמב"ן בפירושו לתורה במספר מקומות נוקט בשיטת רבי ישמעאל (הקדמה לבראשית ולדברים; שמות לד,לא; ויקרא ז,לח; כה,א; במדבר א,א; דברים א,א).

18. לפי זה, ראוי היה ראובן ליטול את הכהונה, אבל נלקחה ממנו בגלל מעשה בלהה (בראשית מט,ג; באונקלוס וברש"י; בראשית רבה פרשה צח,ד).

1. כך גרסת רש"י ופירושו, ולשיטת תוס' זוהי סברת רב חסדא, ראה במערכה הקודמת הערה 8.

2. למרות שהקרבן היה עוד לפני מעמד הר סיני (עיין במערכה הקודמת הערה 13) – תוס' חגיגה ו,ב ד"ה ר' עקיבא, וטהרת הקודש כאן. המאירי בחגיגה שם מעלה אפשרות שהציווי על הפשט וניתוח נאמר לדעת ר' עקיבא כבר במרה!

3. הביטוי הרווח "הלכה למשה מסיני" וכיוצא בו אינו נובע מדעת ר' עקיבא דווקא, שכן גם דברי ה' באהל מועד היו בעיקרם למרגלות הר סיני (ועיין רמב"ן ויקרא ז,לח), ומצאנו שגם ר' ישמעאל עצמו אומר על פסוקים בויקרא שהם "נאמרו למשה מסיני" (חולין מב,א). אולם בכמה מקומות מודגש שהמצוות כולן נאמרו בהר

הקריבו בני נח... התיב ר' לעזר לר' יוסי בן חנינה: והא כתיב 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות' וגו' [ויזבחו זבחים שלמים, וקודם מתן תורה היה דינם כבני נח]. מה עבד לה רבי יוסי בן חנינה? **שלימין בגופן, בלא הפשט ובלא ניתוח**. המילה "שלמים" נדרשת מלשון שלמות, ופירושה שהעולות הוקרבו בלא הפשט וניתוח.⁶

העולה שהוקרבה בסיני - מהי?

בגמ' בחגיגה (ו,א-ב) מופיעות שתי דעות באשר לטיבה של העולה שהוקרבה בסיני: לדעת בית שמאי היתה זו עולת ראייה (שהרי נאמר: "ויחזו את האלהים" רש"י), ואילו לדעת בית הלל היתה זו עולת תמיד. מחלוקת זו תלויה בפירוש הפסוק "עולת תמיד העשויה בהר סיני" (במדבר כח,ו): לדעת בית הלל עולת התמיד נעשתה בפועל כבר בסיני, בעוד שלדעת בית שמאי – "מעשיה נאמרו בסיני, והיא עצמה לא קרבה".

לדעה שהיתה זו עולת ראייה – הקרבן היה חד פעמי. לעומת זאת, לדעה שהיתה זו עולת התמיד אומר ר' עקיבא ש"קרבנה ושוב לא פסקה", באותו מזבח, בכל משך הזמן ממתן תורה ועד הקמת המשכן (כעשרה חודשים).

הגמ' שם סוברת תחילה, שהמחלוקת על הפשט וניתוח תלויה במחלוקת על טיב העולה, שכן לדעה שהיתה זו עולת תמיד – לא מסתבר שהלכותיה נשתנו, ובתחילה קרבה ללא הפשט וניתוח ובאהל מועד הוצרכה הפשט וניתוח.⁷ הגמ' מסיקה שקשר זה בין הדברים אינו מוכרח, שכן מצינו שר' יוסי הגלילי סובר שהיתה זו עולת תמיד ובכל זאת לדעתו לא היה בה הפשט וניתוח, ומכאן שגם קרבן חובה קבוע היה יכול להשתנות בהלכותיו.⁸

בסיני, אבל מכיוון שעולת סיני היתה לפני מתן תורה – לא נזקה להפשט וניתוח. על כל פנים מוכח מכאן כסברתו העקרונית של רב אדא בר אבהו, שיש מקום להקרב עולה בלא הפשט וניתוח.

בספרי (לבמדבר כח,ב) דורש ר' יוסי הגלילי מ"עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחוח" שעולת הר סיני הוקשה לתמיד רק לעניין ריח ניחוח ולא לעניין נסכים, וביארו הנצי"ב (בפירושו לספרי) והמשך חכמה שמכאן למד ריה"ג גם למעט מהפשט וניתוח.

6. בגמ' קטו, מובאת מחלוקתם ולא הובא פסוק זה, ונראה שלדעת הבבלי היו ישראל רשאים להביא שלמים משעת ביאתם לסיני עוד לפני עשרת הדברות (ראה רש"י ד"ה לכל: "ומשעת מתן תורה שנבחרו ישראל קרבו להם שלמים", כלומר, משעת הבחירה ולא משעת הניתוח), ואין להוכיח מהם לעניין בני נח. וראה במערכה הבאה בשם הפירוש המיוחס לרבנו חננאל.

7. אולם לדעה שהיתה זו עולת ראייה אין קושי בכך, כי לא היתה מצוה מפי הגבורה (רש"י ד"ה מי איכא מידי), או שההפשט לא נאמר בפירוש לגביה (תוס', עיני מהרש"א וטורי אבן). במאירי כתב שבעולת ראייה יש סברה לפטור מהפשט וניתוח שכן ניתן להביאה מן העוף (כשיטת הרמב"ם הל' חגיגה א,א), שאין בו הפשט, מה שאין כן בתמיד. הסבר אפשרי אחר: עולת התמיד, מעצם הגדרתה, היא על הקביעות והתמידיות, ולא מסתבר שתשתנה. עולת ראייה, לעומת זאת, היא קרבן על הראיה המסוימת הזו, ואפשר שהקרבן ישתנה לפי שינוי הראיה, ואינה דומה הראיה לפני ה' בסיני לראיה לפניו במשכן.

8. על פי זה כתב בפנים מאירות (בהקדמת חידושי לבבא קמא), שיתכן שעולת התמיד לפני מתן תורה קרבה מפריש ולא כבשים, ולכן רב חסדא (ביומא נב, וחגיגה ו,ב) הסתפק בביאור הפסוק "ויעלו עולות... זבחים לה' פרים", האם גם העולות היו פרים, וספיקו אפילו למאן דאמר שהיתה זו עולת תמיד (וראה במערכה הקודמת, הערה 8).

מתן תורה – גם לפי ר' עקיבא עדיין לא נאמרו פרטותיה, ומכאן שההלכה על הפשט וניתוח היא דין יסודי הידוע מאז ומעולם. וראיה לדבר מכך שהברייתא מכשירה גם בעלי מומין, והרי הם פסולים בבמה (להלן קכב, ובבכורות יד,ב ותמורה ז,א למדו זאת מפסוקים), ומכאן שטרם נאמרו הפרטות, ובכל זאת הקרבן טעון הפשט וניתוח!⁴

שאלה זו משליכה על פרטים אחרים בקרבן עולה שאינם כתובים לפני ספר ויקרא, כגון מתן הדם סביב המזבח. לדעת ר' ישמעאל הלכה זו לא נהגה בעולת סיני (עיין רש"י חגיגה ו,א ד"ה כללות נאמרו בסיני וסוטה לז,ב ד"ה כללות, שמתן הדמים הוא בין ה"פרטות"), ואפשר שרב הונא מודה בכך, וחולק רק בהפשט וניתוח, שהוא דין בסיסי יותר. ומנגד, יתכן שגם רב אדא מודה שהקרבת ממתן תורה ועד הקמת המשכן נזקקו להפשט, ונחלק רק על "עולה שהקריבו ישראל במדבר" לפני מתן תורה.

הגמ' בחגיגה (ו,ב) נוקטת בפשטות שלדעת ר' ישמעאל לא היה הפשט וניתוח בעולת סיני, ולפי הביאור שהוצע לעיל לדעת רב הונא – גמ' זו אינה מתיישבת לשיטתו, אלא כרב אדא בר אבהו. אפשר שהגמ' למדה זאת מהברייתא של ר' יוסי הגלילי (המובאת שם וכן להלן קכא), האומר במפורש: "עולה שהקריבו ישראל במדבר אינה טעונה הפשט וניתוח, לפי שאין הפשט וניתוח אלא מאהל מועד ואילך"⁵.

בירושלמי במגילה (פ"א הי"א), ומקבילה בבראשית רבה (פרשה כב,ה) מובאת דרשה מן הכתוב התומכת בדעה זו שלא היה הפשט: "רבי לעזר ורבי יוסי בן חנינה, רבי לעזר אמר: שלמים הקריבו בני נח, רבי יוסי בן חנינה אמר: עולות

4. בעל דם זבחים' נתקשה בדבר, כיצד הגמ' להלן מעמידה ברייתא זו כדעה שהפרטות נאמרו, ונשאר ב'צריך עיון' (ואין לפרש ש"עד שלא הוקם המשכן" לאו דווקא, אלא הכוונה עד מתן תורה ובטרם נאמרו ה"פרטות", שהרי לגבי העבודה בבכורות הגמ' מוכיחה מברייתא זו גם לגבי הזמן שלאחר מתן תורה). ב'למטה יהודה' מפרש, שאין כוונת הגמ' להעמיד את הברייתא כר' עקיבא (וכתב זאת מטעם אחר, שאין הוכחה שר' עקיבא סובר שגם קודם מתן תורה היה הפשט וניתוח, כנ"ל), ודייק כך מרש"י (ד"ה ופרטות באהל מועד): "לר' ישמעאל שמעינן דעולה שהקריבו בסיני לא הוטענה הפשט וניתוח", ולא כתב שלר' עקיבא שמעינן שהוטענה. כמו כן דייק מתוס' (ד"ה כללות), שכותבים שהגמ' האומרת "תרי תנאי היא" היתה יכולה להביא את הברייתא דר' יוסי הגלילי, הסובר שבעולת סיני לא היה הפשט וניתוח; והרי שם לא נתפרשה הדעה החולקת, ומכאן שמטרת הגמ' רק לומר שלר' ישמעאל לא הוטענה הפשט וניתוח. מכל מקום, אין בדבריו יישוב לקשיית בעל דם זבחים: כיצד אומרת הגמ' 'כתנאי' אם מברייתא זו עצמה מוכח שגם ר' ישמעאל סובר שהיה הפשט?! ואולי כוונת הגמ' שהברייתא לעיל מורכבת משתי ברייתות שונות, ומי ששנה את הרישא לא שנה את הסיפא (ועיין גם משמר הלוי תמורה ס' לה).

במקבילה בירושלמי (מגילה פ"א הי"א) הנוסח: "תמימין אבל לא בעלי מומין", אלא שבנוסח שם משתמע שמדובר בבמת יחיד בזמן היתר במות ולא קודם המשכן, ראה להלן מערכה זז.

בספר 'אור יקרות' (לר' יוסף וולף, זולקוה תקט"ז, פרשת תצוה) הסביר על פי ברייתא זו את שינוי לשון התורה, שבפרשת התמיד בתצוה נאמר: "זה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד" (שמות כט, לח), ואילו בפרשת פנחס: "כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד" (במדבר כח, ג).

5. בתוספתא בפרה (ג,ה) מובאת מימרא זו בנוסח אחר: "ר' יוסי הגלילי אומר: עולות שהקריבו אבותינו על הר סיני אין בהן הפשט וניתוח אלא ממתן תורה ואילך", ולא "מאהל מועד". לפי נוסח זה ריה"ג סובר כר' עקיבא, שגם הפרטות נאמרו

שהיתה זו עולת ראייה, כי לא יתכן שיקריבו תמיד שלא כהלכתו; ומשמע מדבריו שהגמ' במסקנתה לא חוזרת בה⁹.

הגמ' בכריתות (ט,א) לומדת מקרבן העולה בסיני זוריקת דמו על העם, שתהליך הגיור כולל גם "הרצאת דמים". על פי זה כותבים תוס' שם (ד"ה וישלח), שמלבד עולת התמיד, או עולת הראייה, היו קרבנות נוספים לכפרה על העם (ועיין גם מרומי שדה חגיגה ו,א).

ביחס לדיון על הפשט וניתוח בבמת יחיד

בגמ' להלן (קכ,א) קיימת מחלוקת אמוראים דומה, בשאלה: האם עולה בבמת יחיד לאחר מתן תורה (בזמן הגלגל, נוב וגבעון) טעונה הפשט וניתוח: דעת רב שאינה טעונה, ודעת ר' יוחנן שטעונה. הגמ' מבארת שמחלוקתם מוסבת על דברי ר' יוסי הגלילי: "עולה שהקריבו ישראל במדבר – אין טעונה הפשט וניתוח, שאין הפשט וניתוח אלא מאהל מועד ואילך": האם "מאהל מועד ואילך" נאמר חיוב הפשט וניתוח אפילו בבמה קטנה, או רק בבמה גדולה? הגמ' מביאה ברייתא התומכת בדעת ר' יוחנן, ואומרת שהפשט וניתוח שוים בבמה גדולה וקטנה.

מכך שהגמ' תולה את מחלוקתם בדברי ר' יוסי הגלילי ניתן להבין שהמחלוקת תלויות זו בזו, ולדעה שעולת סיני טעונה הפשט וניתוח – הכל מודים שגם במת יחיד טעונה. אלא שאם כך הוא, לא מובנת הוכחת הגמ' מהברייתא שבמת יחיד טעונה הפשט וניתוח, שהרי ניתן לומר שברייתא זו סוברת כדעת התנאים שעולת סיני טעונה הפשט וניתוח!

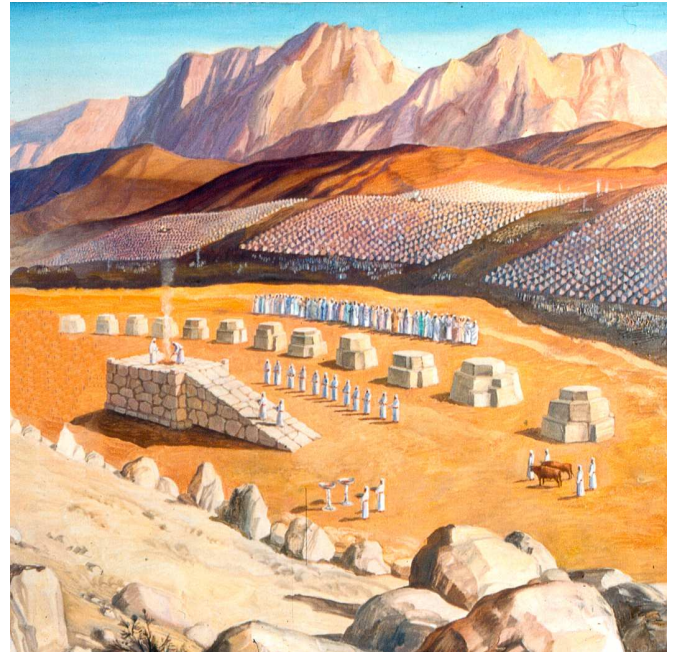
לפיכך מבאר בקרן אורה, שהמחלוקת אינן תלויות זו בזו: המזבח שבנה משה תחת ההר נחשב כ"במת ציבור"¹⁰, והכל מודים שלאחר מתן תורה במה כזו היתה טעונה הפשט וניתוח. הדעה הפוטרת במת יחיד מהפשט וניתוח סוברת שפרט זה נצרך רק "לפני ה'"; ואילו הדעה כאן הפוטרת את עולת סיני מהפשט וניתוח סוברת שפרט זה טרם נאמר באותה שעה¹¹.

סיכום

נחלקו אמוראים בשאלה האם העולה שקרבה בסיני טעונה הפשט וניתוח, והגמ' תולה זאת במחלוקת תנאים, האם פרטי הלכות עולה נאמרו רק באהל מועד או כבר בסיני. עם זאת, אפשר שהמחלוקת אינן תלויות זו בזו:

נחשב כבמת יחיד.

11. מלשון הברייתא כאן: "עד שלא הוקם המשכן – הבמות מותרות, ועבודה בכורות... והכל קרבו עולות; ועולה שהקריבו ישראל במדבר - טעונה הפשט וניתוח" משמע שרק עולה מסוימת שהקריבו ישראל במדבר טעונה הפשט, ואילו עולות שהוקרבו בבמת יחיד באותה תקופה – אינן טעונות הפשט. לדעה שבמת יחיד טעונה הפשט, לכאורה הכרח לפרש שברייתא זו סוברת שעדיין לא נאמרו הפרטות, ובכל זאת הצריכה הפשט בבמת ציבור, ולא כהעמדת הגמ' כאן, שברייתא זו סוברת כר' עקיבא. אולם בתוספתא (יג,א) הנוסח: "עד שלא הוקם המשכן... מה הן מקריבין? בהמה חיה ועוף... הכל קרב עולה וטעונה הפשט וניתוח", אף בבמת יחיד.

הקרבנות במתן תורה. במתן תורה הוקרבו שתי עולות, ולהם שני תפקידים: האחד - כקרבן גירות. "בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבן. מילה היתה במצרים... וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה... וקרבן כשנאמר: 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות', על ידי כל ישראל הקריבום. וכן לדורות, כשירצה הגוי להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה - צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן" (רמב"ם הלכות איסורי ביאה יג,א, על פי כריתות ט ע"א). השני - כעולת תמיד או עולת ראייה.

נאמר בתורה (שמות כד,1): "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות [ראה בציור], וחצי הדם זרק על המזבח". החצי שבאגנות נזרק לאחר מכן "על העם" (פס' ח), ונחלקו המפרשים האם הכוונה להזאה על העם כפשוטו או להזאה על המזבח ככפרה על העם (עיין אונקלוס ורמב"ן).

במאירי שם עולה הבנה מיוחדת בהסברת הדברים, וזו לשונו: "שאיילו נאמר כללות לבד נאמרו בסיני... הרי שנצטוו דרך כלל על עולות ושלמים, ולא נתברר להם כלל הפשט וניתוח של עולה... ולא נתגלו עד אהל מועד... נמצאת אומר שלא נתגלה להם דין הפשט וניתוח במדבר, והיאך נכשלו להקריב במצות השם שלא כתקנה של הקרבה? ... מאחר שאתה מפרשה בעולת תמיד ובמצות שכינה – היאך הוכשלו להקריבה שלא כתקנה? אלא ודאי הכל נתגלה להם על הדרך שביארנו. זהו שאמרו: מי איכא מידי דמעיקרא לא צריכה הפשט וניתוח ולבסוף צריכה". פירושו: לא יתכן שהלכות הקרבן נשתנו. רצון ה' קבוע לדורות, שתהיה העולה טעונה הפשט וניתוח, ולדעה שלא היה הפשט וניתוח – המובן הוא שטרם נתגלה להם רצון ה' במלואו, ונמצא שהקריבו עולה שלא כרצון ה'! לכן הכריחה הגמ' "

9. ראה בהמשך שם (ד"ה עולה שהקריבו), שכתב שעל פי השיטה שעולת תמיד היתה – בהכרח היתה כבש ולא פר, כפי ההלכה לדורות בקרבן התמיד, וזוהו פשט את ספקו של רב חסדא שם (ולא כפנים מאירות בהערה הקודמת).

10. במקדש דוד (ס' כד) הוכיח שעולת סיני נחשבה בגדר "במת ציבור", שהרי השלמים שהוקרבו בה נחשבים כזבחי שלמי ציבור (זבחים צז,ב). כמו כן עולת התמיד היא קרבן ציבור, ואפילו לדעה שהיתה זו עולת ראייה – הרי איננה קרבה בבמה (ראה להלן מערכה שד). עוד מצינו (זבחים צז,ב) שלמדו מכאן על הצורך בכלי שרת לקבלת הדם, והרי בבמת יחיד אין כלי שרת (וכן הוכיח במצפה איתן בחגיגה שם וזבחים סט,א). בטורי אבן (חגיגה שם) נקט בפשטות להיפך, שהמזבח בסיני

מתחזקת הסברה שהיא טעונה גם הפשט וניתוח, אולם מסקנת הגמ' בחגיגה שאין זה הכרחי. עולת סיני נחשבה כבמת ציבור, וקיים דיון נפרד על במת היחיד, האם היתה טעונה הפשט וניתוח.

לדעה המצריכה הפשט וניתוח – דין זה נחשב כדין יסודי בעולה, והיה מאז ומעולם, ומאידך, לדעה הפוטרת – קרבן זה היה עוד לפני הדיבור בסיני.

מחלוקת תנאים נוספת בעניין עולת סיני היא האם היתה זו עולת תמיד או עולת ראיה. לדעה שהיתה עולת תמיד –

מערכה ש. קרבנות בני נח (קטו,ב-קטז,א)

שהתיבה קלטה רק את הראויים לה (רב חסדא), או שבעלי החיים הראויים באו מאליהם (רבי אבהו).

זוהי גרסת הגמ' לפנינו, וממנה נראה שמותר היה לבני נח להקריב אפילו בעלי חיים טמאים (שפת אמת). על פי זה נראה שגם "טמאין" בברייתא מובנו שנעשתה בהם עבירה, וזה דוחק גדול. אך המהרש"א מגיה בתשובת רבי שמואל בר נחמני, וכך בכמה כתבי יד, "מאותן העתידין ליטהר"³. כך כתבו גם תוס' (ע"ז ה,ב ד"ה מניין, הראשון), שמשמע בגמ' כאן שבהמה טמאה אינה ראויה לקרבן בני נח (אם כי, מלשון "משמע" נראה שאין הדבר ברור).

טריפה זקן וסריס

הגמ' דורשת את הפסוקים שנאמרו לנח: "ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה לחיות אתך" (בראשית ו,יט); "גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ" (שם ז,ג). "מכל החי מכל בשר" ממעט מחוסר אבר, שכן הפסוק מתפרש: "הבא בהמה שחיין ראשי איברים שלה". טריפה התמעט מ"לחיות זרע", או, לדעה שטריפה ראויה להוליד, מ"אתך", בדומין לך. הגמ' מבארת (עיין רש"י ד"ה קמ"ל) שהמילים "לחיות זרע" מגלות על מטרת הבאתם של בעלי החיים, ומלמדות לדרוש "אתך – בדומין לך" למעט גם זקן וסריס.

לגבי מחוסר אבר מפורש בגמ' שהקרבנו נאסרה לבני נח, אך לגבי שאר הפגמים שהוזכרו כאן, טריפה זקן וסריס, לא מפורש בגמ' האם התמעטו רק מביאתם לתיבה, משום שאינם מתאימים למטרה "לחיות זרע", או שמא התמעטו גם מהקרבה לבני נח.

תוס' בעבודה זרה (ה,ב ד"ה מניין, השני) מקשים על הדרשה למעט מחוסר אבר: הרי הפסוק "מכל החי מכל בשר" נאמר על בעלי החיים הטמאים, והללו אסורים גם

עבודת ה' בהקרבת קרבנות לא נתחדשה במתן תורה, אלא ימיה כימי האנושות מראשיתה. מפורש בתורה שקין והבל הקריבו קרבנות, וכן נח אחרי המבול, וכך נאמר מספר פעמים על אברהם יצחק ויעקב. על פי מסורת חז"ל, כבר אדם הראשון הקריב קרבן (עבודה זרה ח ע"א). המושג "בני נח" לעניינו עוסק בכל תקופה זו, מאדם הראשון ועד מתן תורה, ואף לאחר מכן ביחס לגויים. הסוגיה עוסקת בשאלה, מהו סוג הקרבנות שהקריבו בני נח: אילו בעלי חיים הוכשרו לקרבנם, ומהו סוג הקרבן: עולה או גם שלמים¹.

הגמ' אומרת שגויים רשאים להקריב בבמה אף בזמן שבית המקדש קיים ובזמן הזה. לפיכך יש לברר, האם הדיון בסוגיה כאן נאמר כהלכה למעשה לגבי קרבנות הגויים, או שמא לאחר מתן תורה, כשנתחדשו הלכות הקרבנות לישראל, השתנה גם דינם של בני נח.

"טהורים - אבל לא טמאים"

הסוגיה פותחת בברייתא (קטו,ב) וזו לשונה: "עד שלא הוקם המשכן – הכל כשירין ליקרב: בהמה חיה ועוף, זכרים ונקבות, תמימים ובעלי מומים, טהורים אבל לא טמאים, והכל קרבו עולות". רב הונא מביא מקור להבחנה בין טהורים לטמאים מן הפסוק על קרבנו של נח (בראשית ח,כ): "ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח". על כך מקשה הגמ': האם היו טמאים וטהורים בימי נח? הרי רק לאחר מתן תורה נאמר לישראל איזהו בעל החיים הטמא ואיזה טהור! ומשיבה: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאותן שלא נעבדה בהן עבירה"². כלומר, "טהור" שבפסוק איננו במובן של הכשר באכילה לבני ישראל. כיצד ידע נח מי הם בעלי החיים שלא נעשתה בהם עבירה? הגמ' מבארת

אישות לבהמה? ומשיבה כאמור. ממילא, הגרסה בדפוסים כאן תמוהה: הרי גם על בעלי החיים הטמאים נאמר באותו פסוק: "ומן הבהמה אשר לא טהורה הוא שנים איש ואשתו", אם כן גם עליהם נאמר בגמ' בסנהדרין שעובדי העבירה לא נקלטו בתיבה, או לא באו כלל. כיצד, אם כן, הבחין נח מאיזה מין יקח שבעה ומאיזה שניים? על כרחך אלו שנעשתה בהם עבירה לא היו בתיבה כלל, ואילו ההבחנה בין הטהורים לטמאים היא בין הכשרים לאכילה לבין האסורים באכילה. המהרש"א, על פי הגהתו, גורס כאן "כדבר חסדא" וכו', כלומר, רב חסדא ורבי אבהו אמרו את דבריהם בעניין שם, והגמ' מתרצת על פי דרכם גם כאן.

1. שאר מיני הקרבנות: חטאת ואשם, בכור מעשר ופסח, אין ספק שנתחדשו בישראל דווקא.

2. שנוקקו רק לפני זוגם (רש"י סנהדרין קח,ב), או שדבקו במינים (רש"י בראשית י,כ; מהרש"א בסנהדרין שם).

3. בגמ' בסנהדרין (קח,ב) הובאו דברי רבי שמואל בר נחמני, בנוסח "מאותן שלא נעבדה בהן עבירה", וכן דברי רב חסדא ורבי אבהו, על הפסוק (בראשית ז,ב): "מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו", ועל כך שואלת הגמ': האם יש